A legmagyarabb görög tragédia

SZOPHOKLÉSZ ÉS EÖRSI A VÁRSZÍNHÁZBAN

A nézőtéren csendben terjed az unalom. Idill egy magyar színház stúdiójában nyolcvankilenc fárasztó végén. Pedig ami a színpadon történik, több mint figyelemre méltó. Ráadásul korszakkezdet is az átszervezett színház új igazgatójának első nemzetis rendezése. Sőt korszakzárás is. Amikor a darab színre került, már mindenki csendben nyugszik a földben a század legnagyobb magyar királydrámájának szereplői közül. Csiszárnak sokszorosan bizonyítania kellett. Nagy volt tehát az előadás tétje. Egészen az első gesztusig. A színen öreg emberek, egy kortalan ruhába öltöztetett kortalan történet tanácsadó testülete összeszedi a harc maradványait. Leszakított kéz, szobordarab, kövek. A játék akkor kezdődik, amikor mindent eltakarítottak a nemzet vénei. Az utca már tiszta, csak a lelkekben nincs béke, amíg temetetlen holtak maradnak a csatatéren. Azaz... a csendes többség elégedett. Emberarcú diktátort kapott, olyant, akire merhet hasonlítani. Ez az *Antigoné* Eörsi István átiratában: *Tragédia magyar nyelven Szophoklész Antigonéjából.*

Eörsi nagy érdeme, hogy nem a görög szerző nevét és szereplőit használta fel, hanem a művét. Felismerte, hogy az európai tragédiák archetípusát tartja a kezében, amelyben minden hatalmi dráma, minden magánsorsot sírba taszító nemzeti sors benne van. Az átdolgozás erkölcsi kihívása főként abból áll, hogy Eörsi, kinek saját sorsa volt, hogy szerepeljen századunk Antigonéjában, éppen ezzel az ősi történettel figyelmeztet: az egyik legősibb és legemberibb törvényt szegték meg, akik megszegték. A mai író felismeri az ősiben az örök érvényűt, azt meghagyja és kiegészíti a maga haimoni gondolataival. Legfőbb érdeme, hogy rájött, a tökéletesen megragadott konfliktus és a végtelenül egyszerű logikával kibontott dráma nincs lezárva. A halál nem jár egyedül, s ahol zsarnokság van, ott a vér vért szív azokból is, akik látszólag túlélték a tragédiát. A holtak szaporodó köpenyeinek vérfoltjai egy önmagát gyilkoló nemzet térképén. E dráma egyszerű, tiszta és világos, mert így igaz.

Érződik-e, hogy ez a mű egy meg nem született másikat helyettesít, egy olyan előadást, melyben a szereplők anyakönyvezetten is a magyar félmúlt híres alakjai? Mennyit pótol abból a hiányból, melyet a magyar színház betöltetlenül hagyott az elmúlt esztendőben is?

Nos abból semmit. Csiszár Imre az egyetemesre voksolt, s mivel rendezése rendkívüli színvonalon hű korábbi önmagához, nem kérhető rajta számon az, amit meg sem hirdetett. Előadása kizárólagosan színházi hatásokra épít, s három részletet (a dalárdák reszelős férfihangjait idéző kórusbetétet, az őrség túlságosan is korhű ruháját, valamint a darab végén a csendet inkább csak zavaró szerzői bölcselmet) leszámítva egy mindenkor és mindenhol érvényes előadást hozott létre. Nem mondja ki, de érezteti: a forradalom véget ért. Valamin túl vagyunk. Ennek jegyében egy rendkívül intenzív, ugyanakkor láztalan előadást látunk. A gesztusokban nincs sietség. Antigoné olyan, mint egy szoborvázlat; a színész ebben a térben úgy mozog, hogy tudja, minden rezdülése, minden pozíciója gesztus, esetlegesség, a színpadon semmi helye. A rendező kivételes biztonsággal teremti meg azt a stílust, mely egyszerre realista és elvont. S elhiteti velünk, hogy a tragédiák szinte kínos pontossággal ismétlődnek újra és újra, a színháznak tehát nem kényszer szülte kötelessége, hanem egyik legfőbb feladata az örök tragédiák újbóli értelmezése.

A színészek egységesen helytállnak az előadásban, s ami magyar színházban ritka, nincs közöttük játékmódbeli különbség. Egy darabon belül egy stílust kell játszani, ám ez a triviális színházi szabály csak ritkán valósul meg manapság. Ebben a darabban egymásra talál a Ruszt-tanítvány Nemcsák Károly a Madách Színházat szerencsére gyorsan kiheverő Ráckevei Annával, a frissen érkezett Gáspár Tibor a nemzeti szimbólumként tisztelt Bessenyei Ferenccel. Közös hangon szólaltak meg, mégis önálló személyiséget hozva.

Nem történt csoda. Ez az előadás annyit ér el, amennyit manapság egy másfelé nem kacsingató színház elérhet. Úgy tűnik, az új Nemzeti elsősorban valóban színház akar lenni. Ám én, aki sokáig hittem a különféle jelzők varázsában, ezen az estén megtudtam valamit azon kívül, amit eddig is tudtam a temetetlen holtakról és a reszelős hangú, kicsiny Kreonunkról. Azt, hogy a színháznak mindenekelőtt valóban színháznak kell lennie. Így van esélye, hogy túlélje a holnap kicsi Kreonjait.

SIPOSHEGYI PÉTER